

Pukovnik
dr MICO ČUŠIĆ

Titova koncepcija međunarodnih odnosa i pogledi na pitanja mira i rata

Titova uloga u međunarodnoj zajednici posle drugog svetskog rata po svemu je izuzetna. Njegovo delo na tom području predstavljaju dve međusobno kauzalno povezane celine: Titova filozofija mira i uspostavljanja novih međunarodnih odnosa, i Titova praktična aktivnost na okupljanju, organizovanju i akcionom delovanju nosilaca borbe za progres, mir i nove odnose u savremenom svetu.

Titova filozofija mira i uspostavljanja novih odnosa u međunarodnoj zajednici nastala je kao antiteza svakom obliku politike sile, agresije, hegemonije i dominacije u međunarodnim odnosima. Ona je u međunarodnu zajednicu inaugurisala nove principe odnosa i saradnje, čija je primena i dosledno ostvarivanje u praksi postalo ključno pitanje sudbine savremenog čovečanstva i istorijska šansa socijalizma da, koristeći opštu krizu kapitalizma kao sistema, pre-raste u svetski proces, izvrši revolucionarne prodore i uspostavi nove društvene odnose u mnogim zemljama sveta. Međunarodna aktivnost koju je Tito razvijao imala je za cilj da, kroz svakodnevnu doslednu i upornu borbu, obezbedi prihvatanje i univerzalnu primenu novih principa međunarodne saradnje od strane svih subjekata međunarodnih odnosa. Obe komponente Titove međunarodne aktivnosti najneposrednije su se odražavale na očuvanje nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Jugoslavije, nesvrstanost i odnose u socijalističkom pokretu.

Borba za nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet Jugoslavije

Borba za uspostavljanje novih odnosa u međunarodnoj zajednici koju je Tito vodio odvijala se uporedo sa borbom za nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda i narodnosti, i sa razvitkom socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa. Titovo shvatanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta jugoslovenske zajednice jasno je iskristalisano još u predratnom periodu. On je smatrao da je očuvanje nezavisnosti Jugoslavije, bez obzira na karakter njenog društvenog uređenja i društvenih odnosa, prvorazredni zadatak svih rodoljubivih snaga. Iz Proglasa CK SKJ povodom pripajanja Austrije Nemačkoj u martu 1938. godine nedvosmisleno se vidi takvo opredeljenje. Pozivajući narode Jugoslavije da se ujedine u jedan front za odbranu zemlje Tito u pomenutom Proglasu ističe »... mi se obraćamo ne samo pristalicama Bloka narodnog sporazuma nego i svim ostalim narodnim rodoljubivim snagama... koje su voljne da brane mir i nezavisnost zemlje«.¹

Titov stav o nezavisnosti i teritorijalnom integritetu Jugoslavije nedvosmisleno je izražen i u Proglasu CK KPJ povodom okupacije Čehoslovačke od strane Nemačke: »Ma kako bili teški dani iskušenja koji stoje pred nama nema razloga da se pada duhom. Nezavisnost Jugoslavije se može braniti ako njeni narodi budu zadovoljni i složni.« I dalje: »Osigurati odbrambenu sposobnost za očuvanje Jugoslavije može samo i jedino narodna vlada koja će hitno obezbijediti narodu sva demokratska i nacionalna prava i preduzeti sve mjere za odbranu zemlje...«²

Na Petom kongresu KPJ Tito je istakao da je jedan od četiri osnovna zadatka koje je novo rukovodstvo, na čije čelo je on došao 1937. godine, još iste godine sebi postavilo u zadatak da će raditi uporno na okupljanju svih progresivnih snaga u Narodni front — za borbu protiv protivnarodnih režima i protiv fašističke opasnosti, za odbranu zemlje od te opasnosti izvana.³ U duhu tako zauzetih stavova, na Titovu inicijativu formirane su vojne komisije u partijskim rukovodstvima, stvarane partijske organizacije u vojsci, formirani omladinski i radnički bataljoni, vršena obuka i priprema za odbranu zemlje od fašističke agresije. Istovremeno je Par-

¹ J. B. Tito, referat na Petom kongresu KPJ, Kultura, Beograd 1949, str. 39.

² Isto, str. 40.

³ Isto, str. 43.

tija razvijala svestranu aktivnost u masama, pripremajući ih za učešće u odbrani zemlje.

Sumirajući svoj rad i rad Partije u predratnom periodu, Tito je na Petom kongresu KPJ rekao: »...vodila se neprekidna borba i raskrinkavali su se planovi fašističkih osvajača — Hitlera, Musolinija i drugih. Ukazivalo se na ogromnu opasnost koja narodima Jugoslavije prijete sa te strane, ali se ukazivalo i na put za lakše odolijevanje toj opasnosti. Tražilo se neprekidno i u štampi i živom riječju, okupljanje svih rodoljubivih snaga u jedan antifašistički narodni front...«⁴ Upravo na osnovu takvog delovanja Tita i KPJ moglo se doći do vizionarskog predviđanja narednih događaja koje je on sintetizovao u završnom govoru na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ: »Drugovi, pred nama su odlučujući dani. Naprijed sada u konačnu borbu. Iduću konferenciju moramo održati u oslobođenoj zemlji i od tuđina i od kapitalista!«

Tako je Tito još od početka svog delovanja na čelu KPJ isticao nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet zemlje kao bitne uslove njenog egzistiranja i socijalnog preobražaja. U toku narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije ovim principima Tito je dodavao nove. Učestali pokušaji velikih sila da vrše uticaj na tok narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije uslovi li su da je drug Tito već u prvoj polovini 1942. godine istakao u prvi plan princip nemešanja sa strane u unutrašnje stvari drugih zemalja. U jeku žestokih bitaka koje je Narodnooslobodilačka vojska vodila za oslobođenje zemlje, Tito je, govoreći o ugovoru između SSSR-a i Velike Britanije, što je potpisan 26. maja 1942. godine, posebno istakao onu njegovu odredbu u kojoj se iskazuje »stav saveznika, da se poslije rata i uništenja fašizma, neće miješati u unutrašnje stvari drugih zemalja. »Mi naročito podvlačimo tu klauzulu ugovora«⁵ — rekao je Tito tom prilikom.

U članku »Nacionalno pitanje Jugoslavije u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe«, objavljenom u »Proleteru«, decembra 1942. godine, drug Tito je istakao i pravo na samoopredeljenje naroda: »Atlantska povelja ne znači proširivanje granica na račun drugih naroda, ne znači porobljavanje i ugnjetavanje drugih naroda, već treba da znači slobodno samoopredeljenje naroda — jer u Povelji stoji da će poslije pobjede nad fašističkim osvajačima narodi sami moći da riješe svoju sudbinu«.

Pred kraj rata, kada su se saveznici sve više sporazumevali o međusobnoj podeli sfera uticaja, drug Tito sve češće i sve odlučnije

⁴ Isto, str. 45—46.

⁵ J. B. Tito: *Vojna djela*, VIZ, Beograd 1978, tom I, str. 212.

zahteva poštovanja principa nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Ta odlučnost se najbolje vidi iz govora održanog na dvogodišnjicu osnivanja Prve dalmatinske brigade, 12. septembra 1944. godine, kada je konstatujući činjenicu da se »naš narod borio za svoju slobodu, za svoju nezavisnost, za bolju i srećniju budućnost...«⁶, izrekao i onu istorijsku, širom sveta poznatu i prihvaćenu maksimu u kojoj su sadržane sve vrednosti slobode, nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta: »*Mi tuđe nećemo — no svoje ne damo*«. ⁷

U pomenutom govoru Tito je istakao i princip ravnopravnosti, zahtevajući ravnopravno učešće malih zemalja u rešavanju i najkrupnijih međunarodnih problema. »Bilo bi nam mnogo krivo i ne bismo se mogli s tim pomiriti, kad bi se u ovim danima, u kojima se riješava sudbina pojedinih zemalja, naša zemlja smatrala nečim trećestepenim, kad bi nas držali po strani i kad bi nam drugi krojili košulju. Mi hoćemo da budemo zajedno sa našim saveznicima za stolom gdje će se rješavati sudbina Evrope, pa i naše zemlje. To je naše pravo i mi ćemo pri njemu i ostati.«⁸ Govoreći o istom problemu, u prvom govoru u oslobođenom Beogradu 27. oktobra 1944. godine, drug Tito je rekao: »*Nećemo više da budemo dječja lopta ili moneta za potkusurivanje!* Mi smo u ovoj borbi stekli pravo da ravnopravno sa saveznicima učestvujemo i u ovom ratu i u izgradnji nove i srećnije Evrope, ne samo Jugoslavije.«⁹

Tito je uvek isticao mir kao nužan preduslov očuvanja nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ravnopravne saradnje među narodima i državama. Mir je u citiranom Proglasu CK KPJ, povodom anšlusa Austrije 1938. godine, najneposrednije povezan sa odbranom nezavisnosti zemlje da bi ga Tito, još u toku rata, stavio u kontekst borbe za sprečavanje nove ratne katastrofe, ravnopravne saradnje i međusobne pomoći. O tome je, u poznatom intervjuu stranim novinarima, u Drvaru u proleće 1944. godine, rekao: »Naša je želja i mi ćemo nastojati da se spriječe strašne katastrofe, kao ona koju su prouzrokovali reakcionari, sa Hitlerom na čelu. Po mom mišljenju, to se može postići ako narodi centralne Evrope i Balkana budu živjeli u najužim prijateljskim odnosima i budu ukazivali jedni drugima pomoć, što se, opet, može ostvariti jedino ako ti narodi izvojuju demokratiju i slobodu.«¹⁰

⁶ Isto, str. 517.

⁷ Isto, str. 518.

⁸ Isto, str. 520.

⁹ Isto, str. 534—535.

¹⁰ J. B. Tito: *Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost*, Svjetlost, Sarajevo 1977, str. 11.

Osnove svoje filozofije mira Tito je izložio u prvom ekspozetu o spoljnoj politici Jugoslavije, u Narodnoj skupštini, 1. aprila 1946. godine: »Jugoslavija je čvrsto odlučila da i ubuduće sprovodi miroljubivu politiku u duhu pravila Organizacije ujedinjenih nacija, koja se baziraju na ravnopravnosti i jednakosti svih njenih članova. Takva politika Jugoslavije ne rezultira samo iz njene težnje za mirom, za mirnim razvitkom, za potrebom liječenja rana zadanih nam ratom i okupacijom, već takva njena politika mira i saradnje odgovara njenoj strukturi, unutrašnjem uređenju kao Federativne Narodne Republike. Jednom riječju, ona rezultira iz duboke težnje naših naroda za jednim čvrstim mirom, koji bi im omogućio nesmetani rad na stvaranju bolje budućnosti.«¹¹ U to vreme, Tito je svoj odnos prema miru najreljefnije iskazao u govoru radnicima u Jesenicama (19. avgusta 1946. godine) ovim rečima: »Danas se postavljaju ova dva fronta: front demokratije i mira i front reakcije i ratnih provokatora, a nikako dva fronta — Zapad i Istok.«¹²

Neposredno posle rata, kada je bilo nužno naći odgovarajuće oblike saradnje i odnosa među socijalističkim zemljama, Tito se energično suprotstavljao svim pokušajima uspostavljanja dominacije i hegemonije. U vreme najžešćih napada Informbiroa na našu zemlju Tito se zalaže za poštovanje principa miroljubive aktivne koegzistencije i u odnosima među socijalističkim zemljama. Internacionalističku saradnju i solidarnost, dosledno stavovima klasika marksizma, ne shvata kao obavezu potčinjavanja nacionalnih interesa nekakvim imaginarnim »višim interesima« i »opštim ciljevima«, već zahteva da se ona zasniva na principu ravnopravnosti i da se uspostavlja samo na dobrovoljnoj osnovi. Pri tome često ističe Engelsovu postavku da su radnička klasa, socijalistički pokret i nacija »najviše internacionalni kad su stvarno nacionalni«, jer »nacije imaju ne samo pravo nego i dužnost da budu nacionalne, prije nego što postanu internacionalne«, odnosno da je »internationalni pokret proletarijata mogućan samo među samostalnim nacijama«.

U Titovom teorijskom delu, koje je uvek bilo najneposrednije povezano sa praksom i proizilazilo iz nje, iskristalisani su principi novih odnosa u međunarodnoj zajednici u čijem je doslednom primenjivanju bila i garancija očuvanja nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Jugoslavije. Osnovni ciljevi koje je drug Tito nastojao da ostvari u svojim međunarodnim aktivnostima su: 1) obezbeđenje nezavisnog, socijalističkog samoupravnog razvitka

¹¹ Isto, str. 14.

¹² Isto, str. 15.

zemlje; 2) obezbeđenje mira i društvenog napretka u međunarodnoj zajednici; 3) omogućavanje procesa demokratizacije međunarodnih odnosa; i 4) stalno unapređivanje međunarodne saradnje naroda i država.

Tako postavljeni ciljevi poslužili su kao osnova za konstituisanje načela na kojima se zasnivaju celokupne spoljno-političke aktivnosti i ponašanje svih subjekata u međunarodnim odnosima. Načela spoljne politike Jugoslavije, izložena u Ustavu SFRJ, Programu i drugim programskim dokumentima Saveza komunista Jugoslavije, međunarodnim ugovorima i deklaracijama (višestranim i dvostranim) čiji je potpisnik Tito u ime Jugoslavije (razne međunarodne konvencije, rezolucije nesvrstanih zemalja i sl.) proizašla su iz Titovih stavova i opredeljenja.

Sa politikom zasnovanom na poštovanju nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta, na ravnopravnosti, nemešanju u unutrašnje poslove drugih zemalja, dobrovoljnoj internacionalističkoj saradnji i solidarnosti, rešavanju međunarodnih sporova mirnim putem naša zemlja se, upravo kroz međunarodne aktivnosti koje je neposredno obavljao Tito, afirmisala kao najznačajniji deo progresivnih snaga sveta koje se bore za mir, demokratizaciju međunarodnih odnosa, za društveni progres, za oslobođenje rada i ljudske ličnosti — za socijalizam. Takva Titova međunarodna aktivnost bila je ne samo u funkciji očuvanja mira i progressa u svetu već i u funkciji odbrane slobode i nezavisnosti naše zemlje upravo onako kako je on istakao na Jedanaestom kongresu SKJ: »Dosljednom politikom nesvrstanosti i ravnopravne saradnje mi smo ojačali položaj i bezbjednost Jugoslavije.«¹³ Zbog toga je Titov doprinos odbrani nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Jugoslavije neprocenljiv. Njegovo delo na tom području predstavlja trajnu vrednost koju je on ostavio u nasleđe svim narodima i narodnostima Jugoslavije.

Nesvrstanost i problemi svetskog mira

Među velikim delima koja je svetu Tito ostavio u nasleđe, istaknuto mesto zauzima nesvrstanost. Titovo opredeljenje za nezavisnost i slobodno, samostalno međunarodno ponašanje Jugoslavije sukobilo se još u toku drugog svetskog rata sa hegemonističkim tendencijama nekih velikih sila. Kada su se te hegemonističke tendencije međusobno sukobile, kada je svet krenuo putem bipolari-

¹³ J. B. Tito, *Referat na XI kongresu SKJ*, Bgd. 1978, str. 26.

zacije i stvaranja blokovskih grupacija u kojima je dominacija velikih sila bila od samog početka izrazito naglašena, Tito je tražio najpogodnije puteve i načine suprotstavljanja toj tendenciji, jer ona nije nudila ništa dobro, naročito malim i srednjim zemljama. Bilo je to traženje novih mogućnosti egzistiranja tih zemalja u međunarodnoj zajednici, u veoma složenim uslovima hladnog rata.

Tito je bolje nego ijedan njegov savremenik shvatio nužnost najneposrednijeg povezivanja revolucionarnih društvenih preobražaja do kojih je došlo kroz nacionalnooslobodilačku borbu u toku rata i antiimperijalističku revoluciju kolonijalnih naroda posle nje, sa borbom za radikalne promene postojećeg sistema međunarodnih odnosa. Zemlje u kojima je došlo do unutrašnjih revolucionarnih preobražaja nisu mogle prihvatiti odnose u međunarodnoj zajednici koji su se zasnivali na politici sile, dominacije i hegemonije, ali nisu imali ni dovoljno snage da pojedinačnim akcijama izmene postojeće stanje. Sve što su mogle tada učiniti bili su pokušaji da se prilagode već ranije izgrađenom sistemu međunarodnih odnosa u kojem njihovo postojanje, kao samostalnih međunarodnih subjekata, nije bilo ni predviđeno.

Prihvatanje do tada važećih principa međunarodne saradnje i pasivno uključivanje u već postojeće trendove odnosa u svetskoj zajednici nisu obećavali ni nezavisnost, ni suverenitet, ni teritorijalni integritet zemalja u kojima su izvršeni revolucionarni preobražaji. Samo očuvanje tih vrednosti garantovalo je dalje unutrašnje revolucionarne promene, a njihovo gubljenje bi vodilo ka kontrarevoluciji i restauraciji starih kolonijalističkih ili uspostavljanju neokolonijalističkih odnosa. U suštini, to bi bilo obezvređivanje rezultata socijalističkih i nacionalnooslobodilačkih revolucija. Da bi to onemogućile, ove zemlje su morale delovati kao aktivni i organizovani subjekti međunarodne zajednice, nastojeći da u interesu svog opstanka izmene postojeće međunarodne odnose i stvore uslove za svoju egzistenciju i progres. Titov genije je prvi pronikao u suštinu problema i shvatio neophodnost menjanja postojećeg stanja i uspostavljanja novih odnosa u međunarodnoj zajednici. On je to i eksplicitno iskazao već krajem četvrte decenije. Povodom proslave osmogodišnjice vojnog savetovanja u Stolicama (26. septembra 1949. godine), Tito je rekao: »Mi smo mala zemlja, ali ćemo strogo čuvati svoju vanjsko-političku liniju, strogo ćemo paziti da ona bude na principima marksizma-lenjinizma, da bude socijalistička, da kaže svim velikim zemljama — a ovdje se radi o velikim — i na Zapadu i Istoku, da se ne može trgovati niti govoriti o sudbini malih naroda, a da se oni ne pitaju da li su sporazumni sa raz-

govorima koji se o njima vode ili nisu.«¹⁴ Takvo stanovište je najneposrednije proisticalo iz Titovih stavova o nezavisnosti, suverenitetu, teritorijalnom integritetu, ravnopravnosti, samoopredeljenju i dr., zauzetih još u toku narodnooslobodilačkog rata. Gotovo istovetnu orijentaciju imali su i najistaknutiji lideri nacionalnooslobodilačkih i antikolonijalnih pokreta. I oni su, kao i Tito, u prvi plan isticali navedene principe kao vrednosti koje treba po svaku cenu očuvati u novooslobođenim zemljama.

Tito je u tome video mogućnost zajedničkog delovanja većeg broja zemalja u pravcu menjanja, demokratizacije i izgradnje novih međunarodnih odnosa. Zato se i odlučio na veoma dugotrajnu i mukotrpnu akciju i upustio u odlučnu bitku, koja je značila, ne samo menjanje postojećih međunarodnih odnosa u savremenom svetu, već i suštinsko-revolucionarno menjanje sveta. Ta borba je otpočela čuvenim putevima mira na kojima se rađala nesvrstanost, stvarani novi principi odnosa i preduzimane akcije za očuvanje mira i bolju sutrašnjicu svih naroda sveta.

Već prvi bilateralni i multilateralni kontakti sa Nehruom, U Nuom, Naserom i drugim rukovodiocima antikolonijalnog pokreta u prvi plan su istakli borbu za nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet i postepeno konstituisali platformu nesvrstanosti. U zajedničkoj izjavi predsednika Tita i premijera Nehrua, 22. decembra 1954. godine, kaže se: »Predsednik republike i Predsednik vlade žele da izjave kao svoje utvrđeno mišljenje, da se odnosi između njihove dve zemlje i vlade zasnivaju i moraju i dalje zasnivati na načelima međusobnog priznanja suvereniteta, nezavisnosti i integriteta, neagresije, ravnopravnosti, uzajamnog poštovanja i nemešanja u unutrašnje stvari druge strane ili drugih zemalja, kao i na postizanju, kako za njih same tako i za ostali svet, shvatanja i uslova mirne koegzistencije. Tim osnovnim shvatanjima treba da se rukovode međunarodni odnosi i ono treba da predstavlja glavni elemenat politike i rada Ujedinjenih nacija.«¹⁵

Gotovo istovetan stav zauzet je i u zajedničkoj izjavi druga Tita i Predsednika vlade Burmanske Unije, od 17. januara 1955. godine: »Duboko je ubeđenje jugoslovenskih i burmanskih vođa da mir pod postojećim uslovima može počivati samo na principu koegzistencije. Primena ovog principa iziskuje stalna i aktivna nastojanja na rešavanju svih važnih međunarodnih problema, naročito onih koji predstavljaju glavni izvor zategnutosti u svetu, putem

¹⁴ Isto, str. 18.

¹⁵ V. Gavranov — M. Stojković: *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972, str. 376—377.

miroljubive saradnje svih država na njihovu uzajamnu korist, bez obzira na razlike u njihovim političkim i društvenim sistemima. Takva saradnja treba da se zasniva na principima uzajamnog poštovanja, nezavisnosti i suvereniteta, neagresije, jednakosti i nemešanja jednih u unutrašnje stvari drugih.«¹⁶

Navedeni stavovi nedvosmisleno pokazuju da su se zemlje, koje su kasnije postale najistaknutije članice pokreta nesvrstanošći, još u fazi svoje nacionalnooslobodilačke borbe i konstituisanja svojih državnih zajednica opredeljivale za takve međunarodne odnose u čijoj osnovi su se jasno ocrtavali principi nesvrstavanja. Takva orijentacija je potvrđena i na prvim multilateralnim sastancima. Tito je bio domaćin Naseru i Nehruu, na prvom multilateralnom sastanku na Brionima (1956. godine). U zajedničkoj izjavi, čuvenoj »Brionskoj deklaraciji« rečeno je, između ostalog da problemi sveta ne mogu biti odjednom rešeni i da je potrebno strpljivo i dobrom voljom istrajati u pokušajima da se postignu rešenja.«¹⁷

Tito je istrajavao: 1959—1960. putuje svetom da bi uverio šefove država antiimperijalističkog opredeljenja u potrebu da se oslobode neprijateljskih snaga hladnoratovskog sveta i da obrazuju nesvrstani pokret. Stizao je u mnoge zemlje kao vesnik mira.

Takvi naponi i aktivnosti krunisani su 1961. godine Prvim samitom nesvrstanih zemalja, odražnom u Beogradu. Tito je bio prvi domaćin i predsednik pokreta koji je tada dobio i svoju institucionalnu formu. U govoru na Samitu Tito je dao i osnovne smernice za izradu dokumenata Konferencije, ali je istakao i svu složenost borbe koja stoji pred nesvrstanim. Govor je završio rečima:

»Kad smo krenuli nezavisnim putem, ne priključujući se grupacijama zemalja u dva suprotstavljena tabora, i kada smo se oduprli politici podjele svijeta i odbacili sve što ona sobom nosi — izabrali smo težak put. Pa ipak, imali smo snage da krenemo tim putem i da na njemu istrajemo, propovijedajući i sprovodeći program mira i koegzistencije, koji je danas u svijetu široko poznat, a zahvaljujući kome smo bili u stanju da dajemo i stalno povećavamo svoj doprinos opštoj stvari. U znaku tog istog programa i naše riješivosti da povećamo svoj doprinos, mi smo se danas okupili ovdje da bismo uskladili naše snage, udružili napore i pomogli svijetu — koga stalno guraju na ivicu propasti — da u ovom dvanaestom času sagleda svu opasnost koja mu prijeti, da mobilize sve svoje

¹⁶ Isto, str. 378.

ogromne moralne snage i energiju za učvršćenje mira u svijetu i proširenje opšte i ravnopravne međunarodne saradnje.«¹⁸

Baklja je bila upaljena — kako je istakao Seku Ture na Šestoj konferenciji nesvrstanih — uprkos otporima onih koji nisu želeli da »treći svet« stvori novu snagu koju će prihvatiti i slediti dve trećine zemalja i naroda sveta. *Bakljonoša je bio Josip Broz Tito.*

Nesvrstanost je nastala kao zakonita pojava u dužem procesu transformacije savremenog sveta. Njena motorna snaga je bila borba za nacionalno i socijalno oslobođenje, u okviru svetske nacionalnooslobodilačke i antikolonijalne revolucije, čije osnovne vrednosti su bile sloboda, nezavisnost i suverenitet. Nesvrstanost zato nije slučajna pojava niti subjektivna konstrukcija, već rezultat zakonitog razvitka savremene svetske zajednice. Revolucionarni procesi koji su se odvijali u pojedinim zemljama i regionima postepeno su se pretvarali u povezan međunarodni pokret koji je dobivao sve univerzalniji karakter. Samim tim svetska antikolonijalna revolucija naroda, sa svojim nacionalnooslobodilačkim i socijalnim sadržajem, bila je ne samo čvrst oslonac pokreta nesvrstavanja, već njegov osnovni društveno-istorijski sadržaj. Štaviše, kad uzmemo u obzir sve te procese, s pravom možemo tvrditi da je pokret nesvrstavanja nastao kao izraz, rezultat i produžetak te revolucije. Titov izuzetan doprinos konstituisanju i delovanju pokreta je, pre svega, u tome što je on video bolje i dalje od drugih i što je, sa njemu svojstvenom upornošću i aktivnošću, radio na usmeravanju i okupljanju svih zemalja, naroda i pokreta koji su bili spremni da prihvate platformu nesvrstanosti. On je kroz marksističku analizu savremenog sveta, procesa i odnosa u njemu sagledao uzročno-posledičnu povezanost nacionalnooslobodilačke borbe i socijalističkih revolucionarnih preobražaja, s jedne strane, i nužnosti menjanja odnosa u savremenom svetu, odnosno zakonitosti nastanka nesvrstanosti kao univerzalnog pokreta i odlučujućeg faktora daljeg progresivnog menjanja sveta, s druge strane.

Proistekla iz borbe za slobodu i nezavisnost i društveni napredak, oslonjena na ukupne revolucionarne promene i stremljenja, nesvrstanost se javlja kao pokret za prevazilaženje blokovske podeľjenosti sveta, ali ne samo to. Ona je postala jedina realna snaga koja se može uspešno suprotstaviti politici sile i dominacije i odlučujuće doprineti demokratizaciji međunarodnih odnosa, prevazilaženju blokovske podele i potčinjavanja u međunarodnim odnosima i obezbediti uslove za opstanak i progresivni razvoj ogromnog dela

¹⁸ J. B. Tito: *Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost*, op. cit., str. 181.

čovečanstva. Šta nesvrstanost znači za mir i bezbednost savremenog sveta najbolje je ocenio Tito na povratku iz Havane, sa Šeste konferencije nesvrstanih, kada je rekao:

»Još jednom se potvrdilo da je politika nesvrstanosti nezamenljiva pretpostavka nezavisnosti i ravnopravnosti zemalja, ostvarivanja njihovih težnji ka bržem razvoju i miru i slobodi, i njihovog aktivnog učešća u širim međunarodnim aktivnostima. Politika nesvrstavanja je i snažan oslonac oslobodilačkim pokretima.«

Polazeći od marksističke analize savremenog sveta, od postojećih odnosa materijalnih i društvenih snaga i konkretnih mogućnosti i uslova svake zemlje, Tito je uvek podsticao, podržavao i pomagao one društvene procese i progresivne pokrete koji su bili usmereni na revolucionarno menjanje sveta i koji su se suprotstavljali imperijalizmu, hegemoniji, dominaciji, politici sile, ekonomskoj eksploataciji i neokolonijalizmu.

Borba za mir, demokratizaciju međunarodnih odnosa i uspostavljanje novog ekonomskog pokreta, s jedne, i borba za socijalizam, s druge strane dve su komponente jedne jedinstvene borbe koju je Tito neprekidno vodio. Polazeći od shvatanja da je mir neophodan uslov za ubrzani razvoj proizvodnih snaga i socijalističkih društvenih odnosa i da rat ne može biti instrument koji služi jačanju socijalizma, Tito se stalno zalagao za eliminisanje rata i politike s pozicije sile kao glavnih sredstava kojima se služe imperijalističke i hegemonističke snage za ostvarivanje svojih agresivnih ciljeva.

Dosledna borba koju je Tito vodio protiv rata i politike sile i prihvatanje i nastavljanje te borbe pod njegovim uticajem od svih nesvrstanih zemalja i progresivnih snaga sveta, u krajnjoj liniji vodi ka zabrani rata kao sredstva za razrešavanje međunarodnih sporova. Naravno, to ne znači da se Tito zalagao za društveni *status quo*, već naprotiv. On je u tome video najbolji način za stvaranje mogućnosti da progresivne društvene snage u svakoj, pojedinačno uzetoj, zemlji mogu revolucionarno razrešavati društvene protivurečnosti, bez bojazni od mešanja sa strane, od pritiska i upotrebe sile spolja kao kontrarevolucionarnog akta. To, takođe, ne znači da je Titova borba za mir u svetu bila u suprotnosti s pravom naroda da odgovarajućim sredstvima vode borbu za svoje nacionalno oslobođenje i odbranu slobode, nezavisnosti i suvereniteta. Budući da blokovske strukture predstavljaju ozbiljnu smetnju revolucionarnim procesima u pojedinim zemljama, naša zemlja se afirmisala kao jedan od najaktivnijih subjekata međunarodne zajednice koji se aktivno zalaže za prevazilaženje blokovske podele

sveta i doslednu primenu principa miroljubive aktivne koegzistencije u međunarodnim odnosima. To znači da za nas u postojećim društveno-istorijskim okolnostima ne može biti progresivnije, aktivnije i revolucionarnije politike od nesvrstanosti. Drugim rečima, u savremenim uslovima razvoja međunarodnih odnosa, koji su opterećeni složenim društvenim i klasnim suprotnostima i sukobima, nesvrstanost se još jednom potvrđuje kao najprogresivnija i najrealnija. U njoj se interesi radnih ljudi i naroda i narodnosti Jugoslavije spajaju i identifikuju s istorijskim interesima radničke klase, legitimnim pravima naroda i progresivnih snaga međunarodne zajednice. Sprovodeći dosledno politiku nesvrstavanja i boreći se za primenu principa koegzistencije, Tito je svojom međunarodnom aktivnošću pomerio realni odnos snaga u korist onih pokreta koji nose borbu za društveni progres i doprinose demokratizaciji međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa.

Borba koju vodi pokret nesvrstanih za promenu sistema međunarodnih ekonomskih odnosa treba da eliminiše protekcionizam, monopolski i privilegovani položaj najrazvijenijih kapitalističkih zemalja i da ukine eksploataciju jednih od strane drugih nacija, čime se potresaju temelji kapitalizma kao svetskog sistema. To je druga, bazična strana revolucionarne sadržine politike nesvrstavanja.

Tito je smatrao i to uvek isticao da narodni i nacionalnooslobodilački pokreti predstavljaju važan faktor koji učestvuje u revolucionarnom preobražaju sveta, jer je njihova borba direktno uperena protiv održanja starih, preživelih društvenih odnosa, imperijalizma i dominacije. Smatrajući da ovi pokreti imaju pravo, da se u svojoj borbi za nacionalno oslobođenje koriste svim dozvoljenim sredstvima, uključujući i oružanu borbu, Tito i Jugoslavija su im pružali bezrezervnu podršku i pomoć, u skladu sa principima nesvrstanosti.

Principi, za čije se ostvarivanje Tito zalagao u međunarodnim odnosima, izraz su klasne suštine i doslednosti u stalnom nastojanju da se svi progresivni društveni procesi međusobno povežu i usmere ka revolucionarnom socijalističkom preobražaju sveta. U tome i jeste Titov suštinski doprinos borbi za mir i socijalizam u savremenim uslovima.

»Titovo ime — pisao je Kardelj — davno je prešlo granice naše zemlje i postalo svojina svih onih kojima je mir egzistencijalna potreba, koji ustaju u odbranu svog nacionalnog bića i postojanja, nezavisnosti, izgradnje ravnopravne zajednice naroda, oslobođenja od svih oblika izrabljivanja, pokoravanja i tlačenja, uklanjanja sile

u odnosima među državama i narodima. Ime Tita postalo je simbol borca, u ratu i miru, i izraz humanističke vizije jednog novog sveta ...».

*Novi odnosi među
socijalističkim zemljama
i u međunarodnom radničkom pokretu*

Neprocenjiv je Titov doprinos i razvitku novih odnosa među socijalističkim zemljama i u međunarodnom radničkom pokretu. Pitanje odnosa među socijalističkim zemljama teorijski je postavljeno i o njemu zauzeti osnovni stavovi još u delima Marksa i Engelsa. Lenjin je, takođe, u procesu nastajanja i konstituisanja Sovjetske državne zajednice dao značajan doprinos razrešavanju problema odnosa među socijalističkim zemljama. U teorijskim i praktičnim delima on je često tretirao ovo pitanje, naročito u radovima o socijalističkoj revoluciji i državi, zatim u kontekstu odnosa između pojedinih zemalja buduće sovjetske federacije i, najzad, u priznanju prava naroda na samoopredeljenje. Međutim, problem odnosa među socijalističkim zemljama, kao praktično političko pitanje, javlja se u svoj svojoj težini tek posle drugog svetskog rata. Tada u međunarodnoj zajednici egzistira više socijalističkih državnih zajednica koje neminovno moraju stupati u različite međusobne odnose. Stavovi klasika marksizma, pa ni bogato revolucionarno i teorijsko nasleđe koje je ostavio Lenjin, nisu mogli dati potpun odgovor na sva pitanja koja su se javljala u praksi odnosa među socijalističkim zemljama.

Problem odnosa među socijalističkim zemljama bio je još više komplikovan staljinističkim pokušajima da se sistem odnosa među komunističkim partijama, izgrađen u okviru Kominterne, prenese i na područje međudržavnih odnosa. U stvari, koncepcija monolitnog jedinstva i monocentrizma u odnosima među komunističkim partijama doživljavala je ozbiljnu krizu još pre drugog svetskog rata. Kominternu kao strogo centralizovana međunarodna organizacija, čije su se članice nazivale sekcijama i bile njene filijale, ispoljavala je sve više slabosti i sve češće pravila krupne greške. Centralistički karakter Kominterne predstavljao je organizacioni izraz i sredstvo realizacije vladajućeg koncepta monolitnog jedinstva koji je pretpostavljao istovetnost pogleda svih partija u odnosu na sva bitna pitanja ideologije, politike i organizacionog ustrojstva. Izvršni komitet Kominterne imao je veoma široka ovlašćenja koja

su mu data Statutom kao što su, na primer, kontrola sprovođenja odluka Kominterne, uticaj na sastav i izbor rukovodstava pojedinih partija, pa čak i smenjivanje rukovodstava i raspuštanje partija, razumljivo sve to pod neposrednim Staljinovim uticajem u svojstvu neprikosnovenog vrhovnog arbitra.¹⁹

Tito je morao odmah po dolasku na čelo KPJ da se sukobljava sa ovakvom politikom i odnosima koje je nametala Kominternu. Po dolasku za generalnog sekretara Partije suočio se sa namerom Izvršnog komiteta Kominterne da raspusti našu partiju. Tada je (1938. godine), posle Staljinove osude, rastuštena KP Poljske.²⁰ Zahvaljujući samo Titovoj upornosti, KP Jugoslavije nije doživela istu sudbinu. Staljin je direktno ili preko Kominterne pokušao uticati i na tokove narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije u našoj zemlji. Tito je, međutim, uvek nalazio najbolja rešenja, ne ulazeći u direktne sukobe sve dok nisu bili ugroženi osnovni principi saradnje i odnosa među komunističkim partijama i socijalističkim zemljama, odnosno dok nije bio doveden u pitanje dalji tok revolucije i socijalističke izgradnje. Nije bio spreman da prihvati dominaciju jednog centra u ime formalnog jedinstva pokreta. Prihvatanje takve forme odnosa značilo bi ostupanje od principa saradnje zasnovanih na poštovanju nezavisnosti, ravnopravnosti, samostalnosti i nemešanja, odgovornosti pred sopstvenom radničkom klasom i narodom, uz puno međusobno uvažavanje i poštovanje sopstvenih puteva i oblika socijalističkog razvoja svake zemlje. Jugoslavija, odnosno njena radnička klasa i Partija na čelu sa Titom, koja je vodila autentičnu socijalističku revoluciju čiji su ideali bili sadržani u tim principima, nije mogla niti je htela odstupiti od njih.

Tito je, kao dosledan marksistički mislilac svog vremena, shvatio zahteve savremenog društvenog razvitka i otvoreno, bez dogmatskog opterećenja i idelopoklonstva, postavio pitanje odnosa u međunarodnom radničkom pokretu, među komunističkim partijama i socijalističkim zemljama, zahtevajući da se oni razvijaju na novim principima, za šta je imao punu podršku Partije i naroda Jugoslavije. Protivnika je imao mnogo više. Njegove stavove je najpre osudio Staljin i rukovodstvo KP SSSR, zatim Informbiro i najzad rukovodstva svih komunističkih partija. To nije bila samo verbalna osuda već ekskomunikacija KPJ i Tita, praćena pritiscima, blokadom, najsurovijim oblicima specijalnog rata i direktnih pretnji i

¹⁹ Kongresi Kominterne posle Lenjinove smrti retko su održani (V—1924, VI—1928, i VII—1935. godine).

²⁰ KP Poljske je rehabilitovana 1956. god. Rehabilitacija je objavljena za vreme XX kongresa KP SSSR.

akcija, čiji je cilj bio njegova fizička likvidacija, obezglavljivanje Partije, nametanje uniformnog puta socijalističkog razvitka i, u krajnjoj konsekvenci, strana dominacija nad zemljom i narodom. Akciju je vodio lično Staljin. U sukobu Davida i Golijata u Titovu pobjedu su verovali samo naša partija i narod, a želeli su je i mnogi ali u nju nisu mogli verovati. Međutim, u ovoj neravnopravnoj borbi Tito je bio velikan marksističke misli i socijalizma čiji hod nije bilo moguće zaustaviti. Zato je njegova pobjeda bila logičan ishod ovog neravnopravnog sukoba.

Posle Staljinove smrti (1953) sovjetsko rukovodstvo priznaje odgovornost za sukob do koga je došlo, te je 1955. usledila poseta prvog sekretara KP SSSR i predsednika Ministarskog saveta Beogradu, kada je (2. juna) potpisana poznata Beogradska deklaracija. To je prvi međunarodni dokument u kojem su formulisani principi na kojima treba zasnivati odnos među socijalističkim zemljama. U Deklaraciji je istaknuto da će se vlade SSSR-a i Jugoslavije u međusobnim odnosima polaziti od sledećih principa:

— »nedeljivost mira na kome jedino može da počiva kolektivna bezbednost;

poštovanje suverenosti, nezavisnosti, integriteta i ravnopravnosti među državama, u uzajamnim odnosima i u odnosima sa drugim državama;

priznavanje i razvijanje miroljubive koegzistencije među narodima, bez obzira na ideološke razlike i razlike u društvenom uređenju, što podrazumeva saradnju svih država na području međunarodnih odnosa uopšte, a posebno ekonomskih i kulturnih odnosa;

pridržavanje načela uzajamnog poštovanja i nemešanja u unutrašnje stvari ma iz kakvih razloga — ekonomske, političke ili ideološke prirode — pošto su pitanja unutrašnjeg uređenja, različitih društvenih sistema i različitih formi razvitka socijalizma stvar isključivo naroda pojedinih zemalja;

unapređivanje međusobne i međunarodne ekonomske saradnje i uklanjanje svih onih faktora u ekonomskim odnosima koji otežavaju razmenu dobara i koče razvitak proizvodnih snaga u svetu i u okviru nacionalnih ekonomija;

pružanje pomoći kroz odgovarajuće organe OUN, kao i u drugim formama koje su u skladu sa principima OUN, kako nacionalnim ekonomijama tako i privredno nerazvijenim područjima u interesu naroda tih područja i razvitka svetske privrede;

uklanjanje ma kakvih formi propagande i dezinformacija, kao i drugih postupaka koji seju nepoverenje i na bilo koji način ote-

žavaju stvaranje atmosfere za konstruktivnu međunarodnu saradnju i miroljubivu koegzistenciju među narodima;

osuda svake agresije i svakog pokušaja da se nametne politička i ekonomska dominacija drugim zemljama;

priznanje da politika vojnih blokova pojačava međunarodnu za-tegnutost, podriva poverenje među narodima i povećava opasnost rata.«

Beogradska deklaracija je, u svojim osnovnim stavovima prihvatila i potvrdila Titovu koncepciju odnosa u socijalističkom pokretu i među socijalističkim zemljama. U njoj se, po prvi put u jednom međunarodnom dokumentu ističe da su »... pitanja unutrašnjeg uređenja, različitih društvenih sistema i različitih formi razvitka socijalizma stvar isključivo naroda pojedinih zemalja«; Deklaracija predstavlja epohalni dokumenat koji je poslužio kao osnova na kojoj se vodila borba za nove odnose među socijalističkim zemljama i u socijalističkom pokretu. Stavovi zauzeti u njoj potvrđeni su i razrađeni i u završnom dokumentu Berlinske konferencije komunističkih i radničkih partija (1976), usvojenom uz punu saglasnost svih prisutnih, u kojem je rečeno da će komunističke i radničke partije Evrope »... razvijati svoju internacionalističku, drugarsku dobrovoljnu saradnju i solidarnost na osnovu velikih ideala Marksa, Engelsa i Lenjina, uz striktno poštovanje ravnopravnosti i suverene nezavisnosti svake partije, nemešanja u unutrašnje poslove i uvažavanje slobode izbora različitih puteva u borbi za progresivne društvene promene i socijalizam. Borba za socijalizam u svakoj zemlji i odgovornost svake partije pred svojom radničkom klasom i narodom povezane su uzajamnom solidarnošću radnih ljudi svih zemalja, svih progresivnih pokreta u borbi za slobodu i učvršćenje nezavisnosti, za demokratiju, socijalizam i mir u svetu. Komunističke i radničke partije svesne su da Evropa napretka i mira može biti samo rezultat mnogostrukih napora zbližavanja, razumevanja i saradnje najširih političkih i društvenih snaga.

One smatraju da su nužni dijalog i saradnja između komunističkih i svih drugih demokratskih i miroljubivih snaga. Pri tome one polaze od onog što im je zajedničko i zalažu se za uklanjanje nepoverenja i predrasuda koje mogu da ometaju takvu saradnju...«.

Savez komunista Jugoslavije predvođen Titom uvek je na čelu onih snaga u međunarodnom socijalističkom pokretu koje su se borile za ostvarivanje dobrovoljne internacionalističke saradnje i solidarnosti. Odbacujući dogme, drug Tito se zalagao za razvijanje takve saradnje u kojoj će svaka partija biti samostalni aktivni subjekt, koji za svoju aktivnost odgovara svojoj radničkoj klasi, svojim

narodima i narodnostima i time doprinosi jačanju socijalizma u svetu. U govoru na Berlinskoj konferenciji komunističkih i radničkih partija, drug Tito je rekao: »Danas se u komunističkom pokretu sve više afirmišu različiti putevi borbe za socijalizam i nove forme saradnje revolucionarnih i najširih demokratskih snaga, zasnovane na principima nezavisnosti, ravnopravnosti, samostalnosti i nemešanja. Pri tome se posebno izražava odgovornost svakog revolucionarnog pokreta pred svojom radničkom klasom i narodom... Savez komunističke Jugoslavije zalagaće se i ubuduće za afirmaciju tih principa, polazeći od toga da je saradnja među svim progresivnim i demokratskim snagama na takvoj osnovi u interesu daljeg uspešnog razvoja socijalizma kao svjetskog procesa. Tome može naročito da doprinese slobodna i ravnopravna razmjena mišljenja u cilju realnog sagledavanja međunarodnih odnosa i aktuelnih problema borbe za socijalizam. Objektivni uslovi savremenog razvoja i specifičnosti pojedinih zemalja nametnuli su traženje različitih odgovora na suštinska i praktična pitanja borbe za progres na unutrašnjem planu i u svjetskim razmerama. Dijalog o tim razlikama, koje su objektivne i zakonite, nije se mogao odlagati niti zaobilaziti...«. Načela za čije se prihvatanje Tito borio, i koja su definisana i u Beogradskoj deklaraciji, na njegovu inicijativu su uneta i u Statut SKJ a prihvaćena su i od mnogih zemalja, partija i pokreta. Među njima su najznačajnija:

- doprinos jačanju socijalizma u svetu meri se stvarnim rezultatima koje svaka partija postiže u borbi za socijalizam u svojoj zemlji, uz stalan kritički odnos prema vlastitoj socijalističkoj praksi;

- istrajna borba za mir, nesvrstanost i društveni progres u svetu, a protiv imperijalizma, politike sile i hegemonizma svake vrste;

- neprestana i aktivna podrška svim socijalističkim, antiimperialističkim i drugim demokratskim snagama i pokretima koji se bore za oslobođenje čoveka i naroda od svih oblika eksploatacije, ugnjetavanja i strane dominacije;

- dosledna borba za uspostavljanje i razvijanje svestrane i demokratske saradnje među narodima i državama i njihovo povezivanje na osnovama potpune ravnopravnosti;

- razvijanje aktivne i raznovrsne saradnje i solidarnosti s komunističkim, radničkim i drugim progresivnim pokretima i partijama na principima ravnopravnosti, samostalnosti i potpunog međusobnog uvažavanja sopstvenih puteva i oblika socijalističkog razvoja svake zemlje, kao i različitih gledišta i iskustava, što podrazu-

meva otvorenu borbu mišljenja i međusobnu kritiku, a isključuje ideološki monopol bilo koje vrste.

Titovo shvatanje dobrovoljne internacionalističke saradnje i solidarnosti polazi od stanovišta da se socijalistički preobražaj može ostvariti samo upornom borbom za revolucionarne promene sopstvenog društva, dobrovoljnom uzajamnom podrškom i pomoći, jedinstvom i solidarnošću u borbi za ostvarivanje zajedničkih interesa i progresivnih ciljeva radničke klase, što je u punom skladu sa stavovima klasika marksizma: doslednost u borbi za socijalizam u sopstvenoj zemlji; raznovrsnost revolucionarnih puteva borbe za socijalizam; autonomnost i nezavisnost svake partije i zemlje; dobrovoljnost međusobne saradnje i uzajamnog pomaganja; ravnopravnost u odnosima, međusobna podrška i nediskriminacija po bilo kom osnovu; i borba socijalističkih snaga za mir kao uslov borbe za socijalizam u savremenim uslovima.

Tako shvaćena i dosledno primenjivana načela dobrovoljne internacionalističke saradnje i solidarnosti čine bitno obeležje Titovog delovanja. Posebno treba istaći da se on uvek zalagao za punu solidarnost, podršku i pomoć svim revolucionarnim i progresivnim pokretima.

Doslednost u borbi za socijalizam u sopstvenoj zemlji Tito je ispoljio u svim fazama revolucionarne borbe. U pripremi revolucije, naročito od dolaska na čelo KPJ, koristio je sve forme borbe da bi se ojačao revolucionarni uticaj među najširim slojevima stanovništva, pre svega među radničkom klasom, da bi se Partija organizaciono sredila i akciono osposobila, odnosno da bi se zemlja pripremila za revolucionarni okršaj koji je prema njegovoj vizionarskoj proceni neposredno predstojao. U narodnooslobodilačkoj borbi koja je ostvarila i ciljeve nacionalnog oslobođenja i socijalnog preobražaja, KPJ je pod njegovim rukovodstvom postigla istovremeno, na najbolji mogući način, i internacionalistički sadržaj revolucije, odnosno dala maksimalni doprinos daljem prodoru socijalizma i pobjedi progresivnih snaga. Na kraju, posleratna socijalistička izgradnja u nas, čija je suština razvijanje socijalističkog samoupravnog društva, izvanredan je doprinos borbi za dalji revolucionarni preobražaj sveta.

Stalno nastojanje druga Tita da se u svim oblicima saradnje među socijalističkim snagama ostvare načela koja zahtevaju priznavanje različitosti nacionalnih puteva borbe za socijalizam, autonomnost i nezavisnost svake partije i zemlje, uspostave takvi oblici međusobne saradnje i uzajamnog pomaganja koji će biti zasnovani na

dobrovoljnosti, ravnopravnim odnosima, međusobnom poštovanju i uvažavanju — nije ništa drugo nego dosledna stvaralačka primena načela dobrovoljne internacionalističke saradnje i solidarnosti. U referatu na XI kongresu Saveza komunista Jugoslavije, govoreći o saradnji među rukovodećim snagama u radničkom pokretu, Tito je još jednom istakao principe na kojima treba ona da se zasniva, rekavši pored ostalog da su »...neophodni demokratski odnosi među svim radničkim i drugim progresivnim partijama i pokretima, među socijalističkim zemljama, naročito. Takvi odnosi podrazumevaju dosledno poštovanje principa ravnopravnosti partija i pokreta, njihove solidarnosti i odgovornosti pred svojom radničkom klasom i narodom, principa nezavisnosti, nemešanja i uvažavanje međusobnih razlika. Bez toga je nemoguće danas zamisliti jačanje saradnje i solidarnosti progresivnih snaga. To je uslov neprekidnog razvoja socijalizma kao svjetskog procesa.«²¹ To su osnove koje je postavio Tito, koje je ostavio SKJ i drugim socijalističkim snagama da na njima zasnivaju međusobnu saradnju i odnose. A to je još jedan od njegovih grandioznih doprinosa razvoju socijalizma u savremenom svetu.

Titova dela, ugrađena u praksu revolucije i socijalizma kao svetskog procesa, a pre svega ideje o suverenoj samostalnosti i ravnopravnosti, postala su svojina i našla primenu među svim partijama, pokretima i zemljama gde se revolucionarnost, antidogmatizam, demokratija i humanizam prihvataju kao osnovne vrednosti socijalizma. To čini Titovo delo otvorenim prema revolucionarnim stremljenjima našeg vremena.

²¹ J. B. Tito: Referat na XI kongresu SKJ, Bgd, 1978, str. 15.